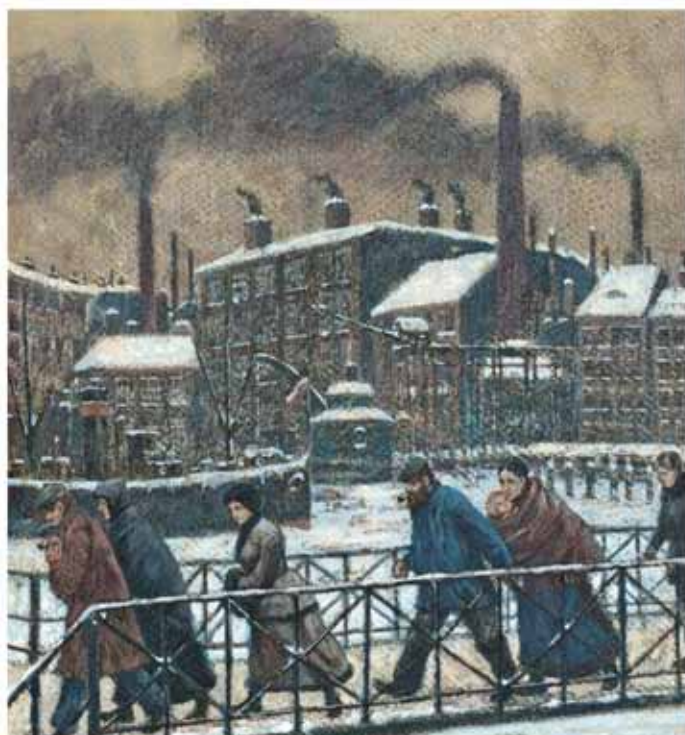

ROBERT WALSER

YARDIMCI

ROMAN

Çeviri: CEMAL ENER

ROBERT WALSER
YARDIMCI

Der Gehülfe, Robert Walser

© 1978, 1985, Suhrkamp Verlag, Zürich

© 2013, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Robert Walser-Stiftung (Zürich) izniyle alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ocak 2013

Bu kitabın 1. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Şebnem Sunar

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1595-2

© Çeviri: S. Fischer Vakfı, Hamburg

Bu kitap, çağdaş Alman edebiyatı dizisi ADIMLAR/SCHRITTE Projesi çerçevesinde S. Fischer Vakfı, Ernst Reuter Girişimi ve PRO HELVETIA desteğiyle Sezer Duru (İstanbul) ve Carl Holenstein (Zürich) editörlüğünde yayımlanmıştır.

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

ROBERT WALSER
YARDIMCI

ROMAN

Almanca aslından çeviren

Cemal Ener

Robert Walser'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Gezinti, 2011

Tanner Kardeşler, 2011

ROBERT WALSER, 1878'de İsviçre'de doğdu. 1895'te aktör olmak için Stuttgart'a gitti; ancak bu gerçekleşmeyince 1896'da Zürich'e yerleşti. İlk şiirleri 1898 yılında yayımlandı. Bir süre sonra çalışmaları, Franz Blei'in dikkatini çekti; onun aracılığıyla *Die Insel* dergisinin çevresinde bir araya gelen yazarlarla tanıştı; bu dergide öykü ve şiirleri yayımlandı. Araya giren askerlik döneminde yaşadıkları, 1908'de yayımlanacak *Yardımcı*'ya temel oluşturdu. İlk kitabı *Fritz Kochers Aufsätze*, 1904'te Insel Yayınevi'nden çıktı. Walser, 1905'te Berlin'e taşındı. O yıllarda pek çok kısa öykünün yanı sıra *Tanner Kardeşler*, *Jakob von Gunten* ve *Yardımcı*'yı da kaleme aldı. 1913'te yeniden İsviçre'ye dönen Walser, bu dönemde düzyazı ve öykülere yoğunlaştı. Savaş yıllarında yeniden askere çağrıldı. 1921'de Bern'e gitti; o dönemde üslubu daha da radikal bir nitelik kazandı. Pek çok şiir ve düzyazının yanı sıra *Der Räuber* adlı romanı da bu döneme aittir. Bu çok verimli yılların ardından Walser, sağlık sorunları nedeniyle ölünceye dek (1956) yaşamının 57 yılını bir sanatoryumda geçirdi.

CEMAL ENER, 1959 yılında Adana'da doğdu. İstanbul'da Avusturya Lisesi'ni bitirdikten sonra Viyana Üniversitesi'nde felsefe ve iletişim bilimleri öğrenimi gördü. Halen çevirmenlik yapmakta olan Cemal Ener, Kafka, Roth, Handke, Kraus, Schlink, Kehlmann, Oflaum, Dinev gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı. Ener, 2010 yılında Tarabya Çeviri Teşvik Ödülü'nü aldı.

Bir sabah saat sekizde, genç bir adam şirin görünen, müstakil bir evin kapısı önünde durdu. Yağmur yağıyordu. “Yanımda bir şemsiye taşıdığımı,” diye düşündü orada duran adam, “neredeysen hayret edesim geliyor.” Zira önceki yıllarda asla bir şemsiyesi olmamıştı. Yere doğru dümdüz sarkan elinde kahverengi bir valiz tutuyordu; en ucuz cinsinden. Görüldüğü kadarıyla bir seyahatten dönmekte olan adamın hemen gözü önündeki emaye levhada şunlar yazılıydı: Teknik Büro / C. Tobler. Adam, kesinlikle çok alakasız bir şeyler üzerine kafa yorar gibi bir tavırla kısa bir süre daha oyalandı, ardından elektrikli kapı ziline düğmesine bastı; bunun üzerine bir şahıs –ki her halinden hizmetçi kız olduğu anlaşılıyordu– kendisini içeriye almak üzere geldi.

“Ben yeni memurum,” dedi Joseph, çünkü adamın adı buydu. Hizmetçi kız, adama içeriye girmesini ve hemen şuradan –eliyle yolu gösterdi– inerek büroya gitmesini söyledi. Beyefendi de birazdan gelecekti.

Joseph, insanlardan ziyade tavuklar için yapılmış gibi görünen bir merdivenden indi ve hemen sağ kolda bulunan teknik büroya girdi. Bir süre beklemişti ki, kapı açıldı. Bekleyen adam, tahta basamaklardan inen sert adımlardan ve kapının açılış tarzından, gelenin beyefen-

di olduğunu derhal anlamıştı. Karşısında beliren görüntü, önden gelen bu kanıyı doğruladı sadece; gerçekten de evin reisinden, Sayın Mühendis Tobler'den başkası değildi bu. Tobler'in gözleri fal taşı gibi açılmıştı; öfkeli görünüyordu ve öyleydi de zaten.

"Neden," dedi, cezalandıran bakışlarını Joseph'e dikerek, "daha bugünden geldiniz ki? Ben sizi çarşamba gününe bekliyordum. Hazırlıklarımı tamamlamış değilim henüz. Çok mu aceleniz vardı? Ha!"

Cümlenin sonunda gelen yarım yamalak bu hitapta, Joseph'e aşağılayıcı gelen bir şeyler vardı. Bunun gibi kötürüm bir sözcük hiç de öyle dostça bir okşama gibi gelmiyordu kulağa. İş Bulma Kurumu'nda göreve pazartesi sabahı, yani bugün başlaması gerektiğinin kendisine iletildiğini söyleyerek karşılık verdi. Eğer burada bir hata olmuşsa o halde özür diliyordu, ancak bu konuda gerçekten de kendisinin yapabileceği hiçbir şey yoktu.

"Bak hele, ne kadar da kibarım!" diye düşündü genç adam ve bu tavrına içten içe gülümsemekten alamadı kendini.

Tobler öyle hemen affetmeye razı gibi görünmüyordu. Bu meselenin etrafında bir süre daha söylenip durdu, öyle ki zaten kırmızı olan kafası hiddetten giderek daha da kızarmaya başladı. Hiç "anlamıyor"du; bazı şeyler onu "hayret"lere düşürüyordu, vs. vs. Ortaya çıkan hatanın yarattığı şaşkınlık nihayet yatışmaya başladığında, Joseph'e hiç bakmadan, kalabileceğini söyledi.

"Şimdi sizi gerisingeri gönderemem ya." – "Aç mısınız?" diye de ekledi. Joseph, oldukça sakin bir tavırla aç olduğunu belirtti. Ama aynı anda cevabındaki sükûnete kendisi de şaşırıldı. "Çok değil, altı ay önce olsa," diye düşündü hemen, "böyle bir sorunun çetrefilliği gözümü korkuturdu, hem de nasıl!"

"Gelin benimle," dedi mühendis. Bu sözlerle, yeni

iş e aldığı memurunu zemin katta bulunan yemek odasına çıkardı. Çünkü büro toprak seviyesinin altında, bodrum katında bulunuyordu. Oturma ve yemek odasında beyefendi şunları söyledi:

“Oturun. Nereye isterseniz; fark etmez. Ve karnınız doyuncaya kadar yiyin. Ekmek burada. İstedığınız kadar kesin kendinize. Çekinmenize hiç gerek yok. Fincanınıza bol bol kahve doldurun. Yeterince kahvemiz var. İşte tereyağı da burada. Gördüğünüz gibi, tereyağı yenilmeyi bekliyor. Ve burada reçel de var; reçele düşkünseniz eğer. Bunların yanına kızarmış patates de ister misiniz?”

“Ah evet, neden olmasın, zevkle,” diyecek cesareti buldu Joseph. Bunun üzerine Herr Tobler, hizmetçi kız Pauline’yi çağırdı ve istenenleri geciktirmeden hazırlamasını buyurdu. Kahvaltı bittiğinde, aşağıdaki büroda, çizim masalarının, pergellerin ve etrafa dağılmış kurşunkalemlerin ortasında, iki adam arasında yaklaşık şöyle bir konuşma geçti:

Tobler, kaba bir ses tonuyla, onun yanında çalışan biri olarak Joseph’in aklını kullanması gerektiğini belirtti. Bir makinenin kendisine bir hayrı dokunmazdı. Eğer Joseph işini akli bir karış havada, gagesizce yürütmeyi düşünüyorsa bunu hemen oracıkta söylemesi yerinde olurdu; böylece Tobler de ondan ne beklenebileceğini bilirdi. Tobler, çalışanlarından akıllıca ve bağımsız kararlar almalarını bekliyordu. Eğer Joseph kendisinin bu özellikleri taşımadığını düşünüyorsa o halde nezaket gösterip yol yakınken vs. Mucit bu noktada kendini tekrarlayıp duruyordu.

“Ah,” dedi Joseph, “neden aklımı kullanamayacakmışım ki, Herr Tobler? Kendi adıma, benden isteyebileceğinizi düşündüğünüz şeyi, her zaman yerine getirebileceğime dair inancım ve umudum tamdır: Ayrıca bu tepede (Tobler’in evi bir tepenin üzerindeydi) şimdilik zaten

sadece denenmek üzere bulunduğumu düşünüyorum. Karşılıklı anlaşmamız uyarınca gerekli gördüğünüz anda, işime derhal son vermenizi engelleyen hiçbir şey yok.”

Herr Tobler, işin o raddeye varmasını beklemediğini belirtmeyi uygun buldu. “Joseph,” diye devam etti, onun, yani Tobler’in, biraz önce söylediği sözlere gücünemeliydi. Sadece tatsız meseleleri daha yolun başındayken konuşmak gerektiğine inanıyordu ve bunun her iki tarafın da yararına olacağını düşünüyordu. Böylece herkes diğerinden ne bekleyeceğini bilirdi, ki en doğrusu da buydu.

“Şüphesiz,” diyerek ona hak verdi Joseph.

Amir, bu görüş alışverişinin ardından, kâtibine “yazışmaları yürütebileceği” yeri gösterdi. İçinde bir pul kutusu ve birkaç küçük kitapçığın bulunduğu bir çekmece olan, epeyce dar, ince ve fazlasıyla alçak yapılmış bir masaydı bu. Tezgâh –çünkü bu kesinlikle gerçek bir yazı masası değil, bir tezgâhtı sadece– bir pencerenin ve bahçe zemininin hemen dibindeydi. Toprağın üzerinden aşağıdaki engin göl ve uzaktaki karşı sahil göze çarpıyordu. Tüm bunlar o gün çok bulanık görünüyordu, çünkü hâlâ yağmur yağıyordu.

“Gelin benimle,” dedi Tobler ansızın, ve bunu söylerken yüzünde yakışsız bir tebessüm belirmiş gibi geldi Joseph’e, “artık karım da bir görsün bakalım sizi. Gelin, sizi onunla tanıştıracam. Hem daha sonra yatacağınız odayı da görmelisiniz.”

Joseph’i birinci kata çıkardı; orada ince, uzun boylu bir kadın karşıladı onları. Bu “o kadın”dı. “Sıradan bir kadın,” oldu genç kâtibin aklından çabucak geçiveren düşünce, ama hemen ardından ekledi: “ama bir yandan da değil.” Hanımefendi bu “yeni” delikanlıyı alaycı ve aldirışsız bir ifadeyle inceledi; ama tavrı kasıtlı değildi. Hem soğukluğu hem de alaycılığı sanki doğuştan gelir gibiydi.

Kayıtsız, hatta uyuşuk bir hareketle uzattı elini, Joseph bu eli tuttu ve “evin hanımı” karşısında eğildi. İçinden bu unvanı vermişti ona; kendisini daha güzel bir mertebeye yükseltmek üzere değil, tam tersine onu gizliden gizliye bir an önce kırmak isteğiyle. Bu kadının davranışları, Joseph’in gözünde kesinlikle fazla kibirliydi.

“Umarım burada bizimle birlikte olmaktan hoşlanırsınız,” dedi kadın, tuhaf bir biçimde kulak tırmalayan tiz bir sesle ve bu sırada ağzını hafifçe çarpıttı.

“Tabii ya, ne demezsin. Çok tatlı. Bakın hele, ne kadar da dost canlısı. Göreceğiz bakalım.” Kadının iyi niyetli sözlerini dinlerken Joseph’in aklından bu tür düşünceler geçiyordu. Sonra ona bakır kulenin tepesinde bulunan odasını gösterdiler; bir bakıma romantik ve seçkin bir odaydı bu. Ayrıca aydınlık, havadar ve sevimli görünüyordu. Yatak temizdi; evet ya, böyle bir odada gayet güzel yaşanırdı işte. Hiç fena değildi. Ve Joseph Marti, ki buydu tam adı, yukarıya çıkarken yanına almış olduğu valizi parke zemine bıraktı.

Daha sonra Tobler’in ticari girişimleri konusunda kısaca bilgilendirildi ve yerine getirmesi gereken görevler hakkında kabaca aydınlatıldı. Dinlerken bir tuhaf hissediyordu kendisini; söylenenlerin ancak yarısını anlamıştı. Kendine neler olduğunu düşündü ve halini ayıpladı: “Bir düzenbaz mıyım ben; gevezenin teki miyim? Herr Tobler’i dolandırmaya mı çalışıyorum? O benden ‘kafa’ bekliyor; ama ben, ben bugün hepten kafasızım. Ama belki de işler yarın sabaha ya da hatta bu akşama kadar düzeler.”

Verdikleri öğle yemeğini mükemmel buldu.

Bir kez daha kaygıya kapılarak düşündü: “Nasıl? Burada oturmuşum, belki de aylardan beri hiç tatmadığım kadar lezzetli bir yemek yiyorum, ve Tobler’in girişimlerinin girdisinden çıktısından hiçbir şey anlamıyorum, öy-

le mi? Hırsızlık değilse nedir bu? Yemek olağanüstü; bana her bakımdan evi hatırlatıyor. Annem yapardı böyle çorbaları. Sebzeler ne kadar diri ve sulu, et de öyle. Bunun gibisini büyük şehirde nereden bulacaksın?”

“Yiyin, yiyin,” diyerek teşvik ediyordu onu Tobler, “benim evimde iştahla yenir, anladınız mı? Ama sonra da çalışılır.”

“Beyefendinin gördüğü gibi, zaten yiyorum,” diyerek öylesine mahcup bir karşılık verdi ki Joseph, bu onu neredeyse öfkelenirdi. Düşündü: “Sekiz gün sonra da beni böyle yemeğe zorlayacak mı acaba? Bu yabancıların yemeğine böylesine bayılmam ne kadar utanç verici bir his. Bu arsız iştahı eşit büyüklükte bir verimlilikle mazur gösterebilecek miyim?”

Tüm yemeklerden ikinci bir tabak daha doldurdu. Evet, o toplumun ta dibinden, büyük şehrin loş, suskun, yoksul köşelerinden çıkıp gelmişti. Aylardan beri kötü besleniyordu.

Bunu fark etmişler miydi yoksa; düşününce kızardı.

Evet, Toblerler, birazcık da olsa bunu mutlaka fark etmişlerdi. Kadın neredeyse acıyan bir ifadeyle defalarca bakmıştı ona. İkisi kız ve ikisi oğlan dört çocuk, onu aşırı yabancı ve tuhaf bir yaratık gibi gözücuyla izliyorlardı. Hiç çekinmeden sorgulayan ve soruşturan bu bakışlar, Joseph’in cesaretini kırmıştı. Bunun gibi bakışlar, insanın yabancı bir ortama düştüğünü; ötekiler için bir yurt olmuş bu yabancı ortamın sıcaklığını ve şimdi orada öylece oturan ve mümkün olan en kısa zamanda bu rahat, yabancı tabloya hevesle eklenmesi beklenen kişinin yurtsuzluğunu hatırlatır. Böylesi bakışlar yanan güneşin altındaki kişiyi bile dondurur, soğukluklarıyla ruha işler, orada bir an için buz gibi donar ve sonra yine geldikleri gibi gider.

“Haydi bakalım. Şimdi iş başına,” diye bağırdı Tob-

ler. İki de masadan kalktı ve emredildiği gibi çalışmak üzere, beyefendi önde, aşağıdaki büroya geçtiler.

“Tütün kullanıyor musunuz?”

Evet, Joseph tütün kullanmayı severdi.

“Oradaki mavi paketten bir puro alın kendinize. Çalışırken çekinmeden tütün kullanabilirsiniz. Ben de kullanıyorum zaten. Pekâlâ. Ve şimdi buraya bir bakın, bunlar; ama dikkatle bakın, ‘Reklam-Saati’ için gereken evraklar. İyi hesap yapabilir misiniz? – Çok iyi öyleyse. Burada söz konusu olan öncelikle –Siz ne yapıyorsunuz orada? Delikanlı, küllerin yeri kül tablasıdır. Bana ait bu dört duvarın içinde düzen isterim ben– evet; öncelikle söz konusu olan; bir kurşunkalem alın elinize; şimdi; söz konusu olan, bir toplama işlemi diyelim; bu işletmenin kesin bir kazanç hesabını çıkarmamız gerekiyor. Şuraya oturun, gerekli bilgileri hemen şimdi vereceğim. Ve dikkatinizi bana verin lütfen, çünkü aynı şeyleri iki kere söylemekten hoşlanmam.”

“İşe yarayacak mıyım?” diye düşündü Joseph. En azından, böylesine zorlu bir işi yerine getirirken tütün kullanmasına izin çıkması iyi bir şeydi. Purosuna olmasa kafasına güvenilebileceği konusunda ciddi bir kuşkuya düşerdi.

Şimdi kâtip yazmayı sürdürürken Müdür de zaman zaman omzunun üzerinden eğilip ortaya çıkan işe bakıyor, bir yandan da göz kamaştıracak kadar beyaz, güzel dişlerinin arasına uzun, kıvrık bir puro sıkıştırılmış, büronun içinde aşağı yukarı dolaşarak, şimdilik henüz bir parça deneyimsiz bir kâtip eliyle kâğıda aktarılan bir sürü rakam sıralıyordu. Maviye çalan duman çok geçmeden çalışan bu iki simayı bütünüyle örttü; dışarıda, pencere-lerin önünde hava açıyor gibi görünüyordu; Joseph arada sırada camdan dışarıya bir göz atıyor ve gökyüzünde usulca gerçekleşen değişimin farkına varıyordu. Bir ara kapı-

nın önündeki köpek havladı. Tobler, hayvanı sakinleştirmek üzere, kısa bir süre için dışarıya çıktı. İki saatlik bir çalışmanın ardından Frau Tobler, çocuklardan birini göndererek onları ikinci kahvesine çağırdı. Hava düzelmiş olduğu için, sofrayı dışarıya, bahçedeki kameriyeye kurulumuştu. Şef, şapkasını kaptı ve Joseph'e, şimdi kahve içmeye gitmesini ve sonra da çalاکalem yazdıklarını temiz çekmesini söyledi; bu işi bitirene dek muhtemelen akşam olurdu zaten.

Ardından yürüyüp gitti. Joseph onun eğimli bahçeden geçerek tepeden aşağıya doğru yürüdüğünü gördü. "Boyu bosu ne kadar da heybetli," diye düşündü; uzunca bir süre daha olduğu yerde kaldı ve ardından kahve içmek üzere, bahçedeki yeşil boyalı, sevimli kameriyeye geçti.

Hafif bir şeyler atıştırdıkları kadın, Joseph'e sordu: "Daha önce işsiz miydiniz?"

"Evet," diye cevap verdi Joseph.

"Uzun süredir mi?"

Joseph ona öğrenmek istediklerini anlattı; acınacak durumdaki bazı insanlardan ve insan ilişkilerinden söz açtığı her seferinde, kadın derinden bir iç geçiriyordu. Bunu büyük bir kolaylıkla ve üstünkörü bir tavırla yapıyor, üstelik inlemelerini, sanki her defasında bu sesin ve duyumun tadını çıkarıyormuş gibi, ağzında gerektiğinden daha uzun bir süre yayıyordu.

"Üzücü şeyler düşünmek," diye düşündü Joseph, "bazı insanlara zevk veriyor anlaşılın. Başka insanlar nasıl gülüyorlarsa bu kadın da öyle iç geçiriyor; tıpkı onlar kadar neşeli. Bu mu şimdi benim hizmetine girdiğim hanım?"

Daha sonra temize çekme işinin başına çöktü. Akşam oldu. Ertesi sabah kendisinin bir güç mü, yoksa bir sıfır mı; bir zekâ mı yoksa bir makine mi; bir beyin mi yoksa boş bir kafa mı olduğu görülecekti nasıl olsa. Jo-

seph'in kanaatine göre, bugünlük bu kadarı yeterliydi. İşlerini topladı ve kısa bir süre için de olsa yalnız kalabileceğine sevinerek odasına gitti. Valizini, yani sahip olduğu her şeyi bir hüznün içinde ağır ağır boşaltmaya başladı; bu sırada aklından şimdiye dek hep bu küçük valizi kullanarak gerçekleştirdiği sayısız taşınmalar geçiyordu. Gösterişsiz nesnelere insanın gözünde değer kazandır; bunu hissediyordu genç memur. Az sayıdaki çamaşırını, alabildiğine özenli bir tavırla dolaba yerleştirirken burada, Tobler'in yanında, kendini nasıl hissedeceğini sordu kendi kendine: "İyi ya da kötü, nasıl hissedersenem edeyim, bir kez geldim artık." Eski ipliklerden, paket iplerinden, boyun bağlarından, düğmelerden, dikiş iğnelerinden ve yırtılmış bez parçalarından oluşan yumağı yere fırlatarak, gayret göstereceğine dair kendi kendine söz verdi. "Eğer yemeğimi burada yiyecek ve burada uyuyacaksam artık, bunun karşılığında çaba göstereceğim," diye mırıldanmayı sürdürdü: "Kaç yaşındayım şimdi? Yirmi dört! Artık gençlik çağı denilebilecek bir yaş değil bu; hayatta geri kaldım ben." Valizini boşaltmıştı ve onu bir köşeye bıraktı. Aşağı yukarı vaktin geldiğine karar verince akşam yemeğine indi, ardından köydeki postaneye, daha sonra da yatmaya gitti.

Ertesi gün, bu kârlı girişimin Herr Tobler tarafından demiryolu işletmecilerine, lokanta sahiplerine, otelcilere vs. kiralınması düşünülen dekoratif bir saat olduğunu anlayan Joseph, bu sayede "Reklam-Saati"nin ayırt edici özelliğini de kavradığını düşündü. "Gerçekten de son derecede alımlı görünen böyle bir saat," diye hesap yaptı aklından, "Bir veya birden fazla tramvay vagonuna, hem de özellikle herkesin gözüne çarpacak bir noktaya asılır; böylelikle yolda olan ve yolculuk eden insanlar, kendi cep saatlerini bu saate göre ayarlayabilir ve vaktin ne ka-

dar geç ya da erken olduğunu her an bilirler. Bu saat gerçekten de hiç fena değil,” diye düşündü büyük bir ciddiyet içinde, özellikle de reklamcılık sektörüyle bağlantılı olması bakımından. Zaten bu amaçla saate, gümüş, hatta altından yapılmış gibi görünen bir ya da iki çift kartal kanadı eklenmiş; zarif bezemelerle donatılmışlar diye. Ve bu kanatlar –ya da teknik ifadeyle öyle söylendiği gibi– bu alanlar, onları kazançlı ilanlar için kullanacak firmaların ayrıntılı adreslerinden başka neyle bezenebilir ki? “Böyle bir alan pahalıya patlar; dolayısıyla, amirim, yani Herr Tobler’in çok doğru bir biçimde vurguladığı gibi, sadece birinci sınıf ticaret ve imalat şirketlerini hedeflemek gerekecektir. İlan fiyatları peşin olarak ve yapılacak sözleşme uyarınca aylık taksitler halinde ödenir. Ayrıca bu saatleri, yurtiçinde ve yurtdışında, neredeyse istenilen her yere yerleştirmek mümkün. Bana öyle geliyor ki Tobler, en büyük umutlarını bu saatlere bağlamış. Elbette bu saatleri ve bunların bakır ve kalay süslemelerini üretmek çok paraya mal olur; beze ustası da parasını isteyecek tabii ama buna karşılık ilan ücretleri de muhtemelen ve umarız ki düzenli bir biçimde akacaktır. Bu sabah ne demişti Herr Tobler? Olsun büyük miktarda bir para miras kalmış kendisine, ama o şimdiden bütün servetini bu ‘Reklam-Saati’ne dökmüş. On ya da yirmi bin mark civarında bir parayı saatlere dökmek ne tuhaf bir zevk. Bu ‘dökmek’ kelimesini aklımın bir köşesine yazdığım iyi oldu; yaygın bir biçimde kullanılan, üstelik çok yakında sürdüreceğim yazışmalarda yararlanmak zorunda kalacağım bir kelime gibi geliyor bana.”

Joseph kendine bir puro yaktı.

“Aslında bir süre kalmak için çok hoş bir yer, bu teknik büro. Bununla birlikte burada işlerin nasıl yürüdüğü, benim için birçok bakımdan hâlâ tam bir muamma. Yeni

ve yabancı şeyleri kavramakta daima güçlük çekmişimdir. Bunun farkındayım, hem de nasıl! İnsanlar beni genellikle olduğumdan daha akıllı görüyorlar; bazen de görmüyorlar. Tüm bunlar ne kadar garip.”

Joseph eline boş bir kâğıt aldı, kâğıdın tepesindeki firma antetini birkaç kalem darbesiyle karaladı ve çabucak şunları yazdı:

Sevgili Frau Weiß!

Bulduğum bu tepeden yazdığım ilk insan sizsiniz gerçekten. Sizinle ilgili düşüncelerim, şu sırada kafamın içinde uğuldayıp duran tüm düşüncelerden daha öncelikli, daha rahat ve daha doğal geliyor bana. Kiracınız olarak yanınızda geçirdiğim süre içinde, davranışlarım sizi sık sık şaşkınlığa düşürmüştü şüphesiz. Beni o donuk, münzevi varlığımdan, tüm o kötü alışkanlıklarımdan sıklıkla silkeleyerek nasıl uyandırmak zorunda kaldığınızı hatırlıyor musunuz hâlâ? Sevecen, iyi, sade bir kadınsınız siz ve belki sizi sevmeme izin verirsiniz. Ne büyük bir sıklıkla, açıkçası neredeyse her dört haftada bir, lafı fazla dolaştırmadan aylık kiram konusunda sabır göstermenizi rica etmek üzere odanıza girerdim. Beni asla utandırmadınız; daha doğrusu daima utandırdınız; ama iyiliğinizle. Size nasıl minnettar kaldığımı ve bunu size söyleyebildiğim için nasıl mutlu olduğumu bilemezsiniz. Saygıdeğer kızlarınız ne yapıyorlar ve nasıl yaşıyorlar şimdi? Büyüğü pek yakında evlenmiş olacaktır muhtemelen. Ya küçükhanım Hedwig? Hâlâ hayat sigortası yapan o şirkette mi çalışıyor kendisi? Neler soruyorum böyle! Yanınızdan daha ancak iki gün önce ayrıldığım düşünülürse pek aptalca sorular değil mi bunlar? Bana öyle geliyor ki sevgili, saygıdeğer Frau Weiß, sizin yanınızda sanki yıllar, yıllar ve yıllar boyunca kaldım; sizin-yanınızda-kalmış-olmak düşüncesi, içimi öylesine güzel, huzur dolu ve kalıcı bir hisle dolduruyor ki. Sizinle tanışmış bir insanın sizi sevmemesi mümkün olabilir mi? Bu kadar genç olduğum hal-

de girişkenlik konusunda böylesine yetersiz kaldığım için utanmam gerektiğini söylediniz daima, çünkü beni hep kararlık odamda otururken ya da yatarken görürdünüz. Sizin yüzünüz, sizin sesiniz, sizin gülüşünüz daima avuturdu beni. Benden iki misli yaşlısınız, kaygılarınızsa benimkilerden on iki misli fazladır, oysa bana çok genç görünüyorsunuz; şimdi, yanınızda kaldığım zamandan bile çok daha genç görüyorum sizi. Size karşı nasıl o denli ketum olabildim? Bu arada size hâlâ bir para borcum var, öyle değil mi, buna neredeyse memnun olacağım geliyor. Dışsal bağlar, içsel ilişkileri canlı tutabilir. Size karşı beslediğim saygıdan asla şüphe etmeyin. Ne kadar aptalca konuşuyorum. Burada, bu sevimli villada yaşıyorum ve ikinci vakti, hava güzel olduğu müddetçe kameriyede kahve içebiliyorum. Patronum şu ara dışarıya çıktı. Ev, yeşil denilebilecek bir tepenin üzerinde bulunuyor ve aşağıdaki karayolunun hemen yanından, göl kıyısının oldukça yakınından demiryolu geçiyor. Burada, bana hükümdarlara layık gibi gelen, çok hoş, yüksek bir kulenin içindeki bir odada yaşıyorum. Amirim dürüst bir adama benziyor; biraz çalılımlı. Aramızda kişisel sürtüşmeler çıkabilir bir gün. Bunu arzu etmiyorum. Gerçekten de etmiyorum, çünkü huzur içinde yaşamak istiyorum. Hoşça kalın, Frau Weiß. Sizin güzel, değerli bir resminizi sakladım kendime, bu resim çerçeveletilemez ama unutulması da bir o kadar imkânsız.

Joseph kâğıdı katladı ve bir zarfa yerleştirdi. Gülümsemedi. Bu Frau Weiß'in hatırasında ona sıcak gelen bir yan vardı; bunun nedenini kendisi de tam olarak bilemiyordu. Şimdi orada oturmuş, şahsiyetine dair bıraktığı izlenime bakacak olsa kendisinden böylesine kısa sürede ve neredeyse duygu dolu bir mektup almayı hiç bekleme-
mesi gereken ve kesinlikle beklemeyen bir kadına yazmıştı. Bu rastlantısal tanışıklık Joseph'in üzerinde o denli büyük bir etki mi yapmıştı? İnsanları şaşırtmayı ve

büyülemeyi mi seviyordu? Ama mektubu şöyle bir gözden geçirip inceledikten sonra uygun buldu ve zaten vakti gelmiş olduğu için, postanenin yolunu tuttu.

Köyün ortasında, baştan ayağa kuruma bulanmış genç bir adam ansızın önüne çıktı, ona gülererek baktı ve elini uzattı. Joseph şaşırılmış göründü, çünkü bu kara suretle o güne kadarki hayatının hangi ânında ve nerede karşılaştığını gerçekten de hatırlayamamıştı. “Sen de mi buradasın, Marti?” diye haykırdı adam ve Joseph o zaman tanıdı adamı; daha yeni tamamladığı askerlik hizmeti sırasında tanıştığı arkadaşlarından biriydi bu; Joseph adamı selamladı ama yerine getirmesi gereken acil görevleri olduğunu bahane ederek hemen vedalaştı.

Yolda yürümeye devam ederken, “Ah, şu ordu,” diye düşündü Joseph, “hayatın akla gelebilecek tüm farklı alanlarından insanları nasıl da tek bir duygu etrafında toplanmaya zorluyor. Ne kadar iyi eğitim almış olursa olsun, sağlıklı ve genç olması koşuluyla, bu ülkede yaşayan tek bir insan yoktur ki, günün birinde alıştığı ayrıcalıklı çevreden çıkıp, tıpkı kendisi gibi genç yaştaki köylülerin, baca temizleyicilerinin, kâtiplerin ya da hatta bir baltaya sap olamamışların rastgele oluşturduğu bir topluluk içinde, ortak bir gaye uğruna çaba göstermek zorunda kalmasın. Hem de nasıl ortak bir gaye! Kışlanın havası herkes için aynıdır; asilzade için yeterince iyi addedilen kışla havası, en sıradan rençber için de uygun görülür. Sınıf ve eğitim farklılıkları, bugüne dek hâlâ araştırılmamış bir büyük uçuruma, yani yoldaşlığın içine amansızca yuvarlanır. Yoldaşlık her şeye hâkim olur, çünkü her şeyi kapsar. Hiç kimse yoldaşının elini kirli bulmaz; böyle bir şey aklından bile geçmez. Eşitlik, çoğu zaman katlanılmaz bir zorbadır ya da öyle görünür ama ne yaman bir eğitmen-dir o, ne yaman bir öğretmendir. Kardeşlik, ıvır zıvır işlerde şüpheli ve dar kafalı olabilir; ama yeri geldiğinde bü-

yük de olabilir ve gerçekten de büyüktür, çünkü o herkesin düşüncelerini, duygularını, güçlerini ve dürtülerini içerir. Eğer bir devlet, gençlerinin zihinlerini bu uçuruma doğru yönlendirmeyi bilirse –ki yeryüzünü yutmaya yetecek kadar büyük bu uçurumda, tek bir ülkeye haydi haydi yer bulunur– kendisini tüm açık istikametlerde, sınırlarının dört bir yanında geçit vermez kalelerle tahkim etmeyi başarır; çünkü bunlar ayaklarla, belleklerle, gözlerle, ellerle, başlarla ve kalplerle donatılmış kalelerdir. Genç insanların zorlu bir eğitime ihtiyacı var gerçekten.”

Burada düşüncelerinin silsilesine bir ara verdi memur.

Doğrusu, tam bir general gibi konuştuğunu ve düşündüğünü düşündü gülerken. Çok geçmeden yeniden evdeydi.

Joseph, askere gitmeden önce, lastik bant üreten bir fabrikada çalışmıştı. Şimdi askerlik öncesi o dönemi hatırladığında, gözlerinin önünde ince, uzun, eski bir bina, siyah çakıltaşlarıyla kaplı bir yol, dar bir oda ve gözlüklü, sert bir müdür suratı beliriyordu. Joseph orada, yerleşik ifadesiyle, yardımcı eleman olarak yalnızca geçici bir süre için işe alınmıştı. Tüm kişiliğiyle de ancak bir eklenti, geçici bir ilave, sadece eğreti atılmış bir düğüm gibi görünüyordu. Daha işe başlarken bile, o işten ayrılacağı an, gözünün önünde canlanmıştı. Lastik bant işini öğrenen çırak, her bakımdan onun “üzerindeydi”. Joseph, henüz ergenlikten çıkmamış bu insana her konuda akıl danışmak zorunda kalıyordu. Ama aslına bakılırsa bu Joseph’i pek de rahatsız etmiyordu. Ah, o öyle çok alışkanlık kazanmıştı ki. Aklını vermeden çalışıyordu, yani mutlaka bilmesi gereken bazı bilgilerden yoksun olduğunu kendine itiraf etmek zorunda kalıyordu. Başka insanların şaşılacak kadar kolayca kavradığı bazı şeyler, onun kafa-

sına tuhaf bir biçimde zorlukla giriyordu. Bunu değiştirmek için elinden ne gelirdi ki? Onun tek tesellisi ve aklından hiç çıkarmadığı şey, bu işin “geçiciliği”ydi. Açık yeşil renge boyanmış, çok tuhaf bir odada oturan, yaşlı, sivri burunlu ve sivri ağızlı bir kız kurusunun yanında kalıyordu. Bir etajerin üzerinde birtakım eski ve modern bazı kitaplar duruyordu. Kadın, görünüşe bakılırsa bir idealistti; ama ateşli cinsinden değil, tersine iliklerine kadar donmuş bir idealistti. Joseph çok geçmeden kadının yoğun bir gönül yazışması sürdürdüğünü öğrendi; bir gün, dikkatsizlikle yuvarlak masanın üzerine bırakılmış uzun bir mektuptan çıkardığı kadarıyla kadın, Graubünden’e göçmüş bir matbaacı ya da teknik ressamla mektuplaşıyordu; o kadarını tam olarak hatırlayamıyordu artık Joseph. Bunu okumakla çok da önemli bir haksızlık yaptığını hissetmemişti. Ayrıca mektup gizli kapaklı bir okumaya da değmiyordu, şehrin bütün duvarlarına rahatlıkla asılabilirdi; pek az sır, üçüncü bir kişinin anlayamayacağı pek az şey içeriyordu. Bütün dünyanın okuduğu sıradan kitaplara öykünerek yazılmıştı ve daha ziyade kaba çizgilerle taranmış seyahat tasvirleri içeriyordu. “Yürüyerek gezme zahmetine girildiğinde,” yazıyordu mektupta, “dünya nasıl da muhteşem bir yer”di. Ardından gökyüzü, bulutlar, yamaçlar, anaç keçiler, inekler, ineklerin boyunlarındaki çingiraklar ve dağlar tasvir ediliyordu. Tüm bunlar ne kadar da önemliydi. Joseph, binanın arka tarafına bakan küçük bir odada yaşıyordu; kitaplarını orada okuyordu. Bu minicik odaya ayak bastığı anda, okuduğu kitaplar başının üzerinde uçuşmaya başlıyordu. İnsanın aylar boyunca bıkmadan okuyabileceği o büyük romanlardan birini okumuştü orada. Yemeklerini teknik lise öğrencileri ve tüccar çıraklarıyla dolu bir pansiyonda yiyordu. Bu genç insanlarla biraz olsun sohbet etmekte büyük güçlük çekiyor ve bu yüz-

den masada çoğu zaman susuyordu. Tüm bunlar Joseph için nasıl da onur kırıcıydı. Orada da üstünkörü teğellenmiş bir düğmeydi olsa olsa; kimse düğmenin dikişini pekiştirmek zahmetine girmiyordu, çünkü bu ceketin öyle uzun bir süre giyilmeyeceğini daha baştan biliyorlardı. Evet, Joseph'in varlığı, iğreti bir ceketti ancak, insanın üzerine pek de oturmayan bir takım elbiseydi. Şehrin hemen dışında, bağlarla kaplı ve üst kısmı ormanla taçlanmış, fazla yüksek olmayan bir tepe vardı. Gezintiye çıkmak için kesinlikle pek çekici bir yerdi burası. Joseph, pazar sabahlarını düzenli bir biçimde o tepede geçiriyordu; her seferinde uzak, neredeyse hastalıklı denebilecek kadar güzel hülyalara dalarak şifa buluyordu orada. Aşağıdaki fabrikadaysa ağaçlar ve çalılıklar üzerinde kendi küçük mucizelerini geliştirmeye başlayan yeni bahara rağmen, zaman o kadar güzel geçmiyordu. Günün birinde Müdür, Joseph'i adamakıllı haşladı; hatta işi suçlamaya kadar vardırarak dolandırıcı diye niteledi onu; peki ama neden? Ah, mesele yine o zihinsel tembelliklerden biriydi işte. Bununla birlikte boş kafalar bir ticari işletmeye hatırı sayılır zararlar verebilir şüphesiz. Bir insan yanlış hesap yapabilir, ya da –ki asıl kötü olan budur– hiç hesap filan yapmaz. İngiliz poundu cinsinden düzenlenmiş bir faiz hesabını denetlemek Joseph'e çok zor gelmişti. Bu iş için gerekli olan bazı bilgilerden yoksundu ve bunu amirine açıkça itiraf etmektense –ki bundan utanıyordu– gerçekten denetlemeden hesabın altına yalandan onayını basmıştı. Sondaki rakamın yanına kurşunkalemle bir "M" harfi çizmişti, ki bu hesabın doğrulandığını belirten sağlam ve güvenilir bir anlam taşıyordu. Ama işte o gün Müdür'ün yönelttiği kuşku bir soru sonucunda sağlama işleminin uydurma olduğu, dahası Joseph'in kafasından bu tür bir hesabı yapmaktan âciz olduğu ortaya çıkmıştı. Sonuçta söz konusu olan

İngiliz pounduydu ve Joseph'in bunu hesaplama konusunda hiçbir fikri yoktu. Joseph'in utanç verici bir biçimde kovulmayı hak ettiğini söylemişti Müdür. Bir şeyi anlamıyorsa eğer, bunda utanılacak bir şey yoktu; ama yalandan anlıyormuş gibi yapıyorsa bu düpedüz hırsızlıktı. Buna başka bir ad verilemezdi, ve Joseph'in utançından yerin dibine geçmesi gerekirdi. Aman, nasıl da yerinden çıkacak gibi çarpmıştı Joseph'in kalbi. Tüm varlığının üzerine kara, kemirgen bir dalganın devrildiğini hissetmişti. Ona genelde hiç de kötü gibi gelmeyen ruhu, Joseph'i dört bir yanından kısıkvrak sıkıştırmıştı. Öylesine şiddetle titriyordu ki, daha biraz önce yazdığı rakamlar, şimdi dehşet verecek kadar yabancı, çarpık ve iri görünmüştü. Ama bir saat sonra keyfi tamamen yerine gelmişti. Postaneye yürümüştü; çok güzel bir hava vardı ve öylece yürürken her şeyin onu öptüğü gibi bir hisse kapılmıştı. Küçük, tatlı yapraklar okşayan, renkli bir sürü halinde hep birden ona doğru uçuşur gibiydiler. Yanından geçen, üstelik hepsi de son derece sıradan insanlar öyle güzel görünüyorlardı ki, doğruca boyunlarına sarılmak geliyordu insanın içinden. Mutlulukla bütün bahçelere, tepesindeki açık göğe bakıyordu. Diri, beyaz bulutlar ne kadar saf ve güzeldi. Ve o tok tatlı mavi. Joseph biraz önce meydana gelen tatsızlığı unutmuş değildi, onu hâlâ bir utanç duygusuyla taşıyordu içinde; ama bu artık kaygısız bir eleme, sıkıcı bir musibete dönüşmüştü. Hâlâ bir parça titrerken düşünmüştü: "Şu Tanrı'nın dünyasından halis bir zevk alabilmem için, aşağılanarak kırbaçlanmam mı gerekiyor yani?" Bazen paydos ettikten sonra, teklifsiz bir tavırla oldukça iyi tanıdığı bir puro dükkânına giriyordu. Burası bir kadının, muhtemelen, yani herhalde ve aslına bakılırsa büyük ihtimalle, bir hayat kadınının eviydi aynı zamanda. Joseph her akşam bu kadının dükkânında bir sandalyeye oturmayı, bir pu-

ro tellendirmeyi ve dükkân sahibesiyle sohbet etmeyi alışkanlık haline getirmişti. Kadın ondan hoşlanıyordu; Joseph kısa sürede fark etmişti bunu. “Eğer bu kadın benden hoşlanıyorsa, düzenli bir biçimde onunla oturmaya gelmekle kendisine küçük bir hizmette bulunuyorum demektir,” diye düşünüyor ve düşündüğü gibi de yapıyordu. Kadın, Joseph’e tüm gençliğini ve hayatının kimi güzel ve çirkin yanlarını anlatıyordu. Artık yaşlanmıştı ve yüzüne çok çirkin bir makyaj yapıyordu ama iyilik dolu gözler parlıyordu bu yüzde, ya o ağzı, “Ne çok ağlamış olmalı bu ağız,” diye düşünmüştü Joseph. Kadının yanındayken sanki en doğal tavır buymuşçasına, daima nazik ve kibar davranıyordu. Bir keresinde kadının yanaklarını okşamış ve bu hareketin onda yarattığı sevincin farkına varmıştı; kadın kızarmış ve ağzı sanki, “Çok geç artık, dostum,” demek ister gibi seğirmişti. Kadın eskiden bir süre garson olarak çalışmıştı ama birkaç haftanın ardından, o geçici eklenti sökülüp atıldığına göre, tüm bunların ne anlamı vardı ki? Patronu, İngiliz parasıyla ilgili o hadiseye rağmen, Joseph’e fazladan bir veda primi ödemiş ve kışlada şans dilemişti. Şimdi ilkbaharın tılsımıyla büyülenmiş kırlardan geçen bir tren yolculuğu var sırada, ve ardından bilmeye değer hiçbir şey kalmaz, çünkü o andan itibaren sadece bir rakama dönüşür insan; bir üniforma, bir fişeklik, bir kasatura, düzgün bir tüfek, bir kasket ve ağır yürüyüş postalları tutuştururlar eline. Kendine ait değildir artık; bir parça itaat ve bir parça talim olursun. Uyur, yemek yer, talim yapar, ateş eder, yürüyüş yapar ve dinlenme molaları verirsin; ama kuralarda yazıldığı biçimde. Duygularını bile büyük bir dikkatle gözetim altında tutarsın. Kemiklerin kırılacak gibi olur başlarda; ama beden gitgide çelik gibi sertleşir, esnek dizkapakları demirden birer menteşeye dönüşür, kafa düşüncelerden arınır, ellerin ve kolların, askerlere ve

XX. yüzyılın en gizemli edebî dehalarından biri olarak değerlendirilen Robert Walser, Kafka ve Musil'in ekolünden.

© Schöningh Verlag

Joseph Marti, uzun süren işsizlik döneminden sonra, mühendis ve mucit Carl Tobler'in yanında iş bulur. Ne var ki tüm sermayesini kimsenin ilgilenmediği tuhaf icatlarına yatıran Tobler, aslında iflasın eşliğindedir.

Robert Walser'in *Tanner Kardeşler*'in hemen ardından yayımladığı *Yardımcı*, okuru XX. yüzyıl modernizminin ilk kriz yıllarına götürür. Walser 1908 tarihli bu ikinci romanında, aidiyet ve düzen gibi insani ihtiyaçların gitgide lüks halini almaya başladığı bir dönemin toplumsal ilişkilerini, unutulmaz Joseph Marti karakteri üzerinden öyküler. Walser, sadece maddi olarak değil, manevi değerleriyle de hızla kaçınılmaz iflase doğru sürüklenen bir burjuva ailesini bu toplumsal ilişkilerin merkezine yerleştirirken, çöküşü hazırlayan nedenleri sorgulamaz. Walser'i ilgilendiren, insandır. *Yardımcı*, modern zamanların yeni toplumsal düzeninde, eskinin çöküşünü yaşayan, ona maruz kalan ve ağırlığı altında ezilen sıradan insanı anlatır, onun duygularını dile getirir.

adımlar
schritte
KİTAPLAR

ALMANYA
AVUSTURYA
İSVİÇRE

Ernst Reuter Girişimi
Ernst Reuter Initiative
Kültürlerarası Diyalog ve Anlaşım İçin
Für Dialog und Verständigung der Kulturen

Kapak resmi: HANS BALUSCHEK

ISBN 978-975-07-1595-2

9 789750 715952